

ATATÜRK'ÜN YAŞAMINDAN

FALKENHAYN - MUSTAFA KEMAL ANLAŞMAZLIĞI

H. FAHRİ ÇELİKER

Birinci Dünya Harbi'nde İngilizlerin Bağdat'ı işgal etmeleri (11 Mart 1917) üzerine Irak Cephesi'ndeki durum çok kritik bir hâl almıştı. Mekte'nin âsi Arapların eline geçmesinden sonra Müslümanların kutsal kenti Bağdat'ın da kaybedilmesi Osmanlı İmparatoru ve Halife'nin İslâm âlemindeki saygınlığını zedelemişti. Dolayısıyla durum, hem askerî, hem de siyasal bakımdan kritikti. Türk Başkomutanlığı, Nisan ayı başlarında Bağdat'ı geri almak için bir taarruz plânu hazırlamaya başladı ve Alman Başkomutanlığı'ndan yardım rica etti. Mezapotamya'daki ekonomik çıkarlarına çok önem veren Alman Başkomutanlığı bu taarruz girişimiyle ilgilendi ve yardım isteğini kabul etti.

Türk Başkomutanlığı'nın hazırladığı plâna göre: Irak Cephesi'ndeki 6'ncı Türk Ordusu, düşmanı Dicle'de tutacak ve yeni kurulacak 7'nci Ordu, Fırat üzerinden düşmanın yan ve gerilerine taarruz ederek sonbaharda Bağdat ve Güney Irak'ın geri alınmasını sağlayacaktı.

Alman Başkomutanlığı, bu iki ordunun bir ordular grubu karargâhı emrinde tek komuta altında kullanılmasını, Paşa-II Kapalı adı verilen Alman-Asya kolu (üç taburlu bir piyade alayı) ve ağır silâh, teknik araç ve gereçlerle desteklenmesini, Ordular Grubu Komutanlığı'na General Falkenhayn'ın atanmasını önerdi. Başkomutan Vekili Enver Paşa, bu önerileri memmuniyetle kabul etti.

General Falkenhayn (1861-1922) Almanya'da Harbiye Başkanlığı, Genelkurmay Başkanlığı yapmış, Genelkurmay Başkanlığı sırasında Verdün Muharebesi'ni kaybetmiş, Romanya'daki ordu komutanlığı sırasında zafer kazanmış mağrur ve inatçı bir komutandı. 7 Mayıs 1917'de İstanbul'a geldi; Suriye ve Irak'ta bir inceleme gezisi yaptıktan sonra görevi kabul ettiğini hükûmetine bildirdi. Almanya İmparatoru II. Wilhelm, 5 Haziran 1917'de General Erich von Falkenhayn'ın Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'na tayinine ait kararı imzaladı. Mayıs 1917'den itibaren Falkenhayn'a ayda 200.000 Türk altını tahsis eden Almanya, Yıldırım Harekâtı

için beş milyon altın lira harcamaya hazırды.¹ Tabii bütün bu paralar Türkiye'nin hesabına borç kaydediliyordu.

1915-1916 yılına ait anılarında "Türk ve Bulgar başkumandanlıklarıyla münasebet hiçbir suretle haleldar olmamıştı. Her ikisi de ittifaka sadık olup Başkumandanlığın tedabirini bilâmüşkülât ve münakaşa kabul ederlerdi"² diyen bu mağrur Alman generali, bu kez Türkiye'de dürüst, vatansever, memleket meselelerinde kimseye ödün vermez, açık fikirli, düşündüklerini açıklamaktan çekinmez, fikirlerinde sebat sahibi, enerjik bir komutanla, 7'nci Ordu Komutanı Mirliva Mustafa Kemal Paşa ile karşılaşacağından habersizdi.

Falkenhayn'ın Mustafa Kemal Paşa ile ilk dolaylı teması İstanbul'da oldu. Yıldırım Ordular Grubu Karargâhı ve 7'nci Ordu Karargâhı İstanbul'da kuruluyordu. Kuruluştan sonra her ikisi de Halep'e intikal edecekti. İşte o günlerde Falkenhayn, Mustafa Kemal Paşa'ya bir miktar altın vermek ister. Atatürk, anılarında bu olayı şöyle anlatıyor:

"Yıldırım Ordusu (7'nci Ordu) Kumandanlığını kabul edip İstanbul'dan Halep'e hareket ettiğim günün gecesiydi. Falkenhayn Karargâhı'nda bulunan bir Türk Erkânıharp zabitanın refakatinde bir genç Alman zabiti, Akaretlerdeki 76 numaralı ikametgâhuma geldi. Ufak ve zarif sandıklar içinde Falkenhayn tarafından bana bazı şeyler getirdiğini söyledi. O "şey"lerin kendilerini kabul ettiğim odaya nakledilmesini emrettim. Salon kapısının yanına ufacık sandıklar istif edildi.

— Bunlar nedir? dedim.

Alman zabiti dedi ki:— İstanbul'dan müfakat ediyorsunuz (ayrılıyorsunuz) Mareşal Falkenhayn tarafından bir miktar altın gönderilmiştir.

Kimseye hiçbir ihtiyacımdan bahsetmemiştim; fakat zannettim ki, Mareşal bu parayı ordunun ihtiyacına sarfedilmek üzere göndermiştir. Onun için tercümanlık eden Türk zabitanına dedim ki:

— Bu sandıklar bana yanlış geldi; Ordu'nun Levazım Reisi'ne gönderilmesi lâzımdı; benim için fazla külfettir.

¹ Jehuda L. Wallah *Anatomi einer Militaerhilfe (Bir Askerî Yardımın Anatomisi)*, Türkçesi: Fahri Çeliker, ATASE Bşk. Yayınları, Ankara 1985, Gnkur. Basımevi s. 195.

² Alman Başkumandanlığı General Falkenhayn'ın Hatıratı, Mütercimi: Erkânıharbiye Kaymakamı Bursalı Mehmet Nihat, İstanbul 1340, Erkânıharbiye Matbaası, s. 164.

Muhatabım sözlerimi Alman zabıtine nakletti. Zabıt derhal:

— Efendim o başka! dedi.

Bizim zabitimize:— Paranın miktarını bu zabitten iyi tahkik et, huzurunda alındığına dair bir senet yaz, ver; imza edeyim dedim.

Bu zat emrimi yaptı; fakat zabıt imzalı senedi kabul etmek istemedi; tekrar:

— Bu zabıt bilmiyor dedim; senedi alsın ve Mareşal'a versin ve siz de bu paraları gelip alması için Levazım Reisi'ne haber gönderiniz.

Bittabi iş böyle cereyan takip etti.³

Bu olay, daha ilk günden Atatürk'ün Falkenhayn'a güvenini sarsmış ve onda Mareşal'ın para ile Türk komutanlarını satın alarak Alman çıkarlarına hizmet ettirmek istediği izlenimini yaratmıştı. Bu nedenle de Atatürk, emrinde çalıştığı kısa sürede (üç ay kadar) daima ona karşı dikkatli olmuştur.

Yukarıda da açıklandığı gibi başlangıçta Yıldırım Ordular Grubu'nun kuruluş amacı, Irak'taki İngiliz ordusunun yan ve gerilerine taarruz ederek Bağdat'ı geri almak, Güney Irak'ı İngiliz işgalinden kurtarmaktı.

Başkomutan Vekili Enver Paşa, 24 Haziran 1917 günü Halep'te, kendi başkanlığında bir toplantı tertip etmiş ve bu toplantıya katılan komutanlara (Kafkas Ordular Grubu Komutanı Ahmet İzzet Paşa, 4'ncü Ordu Komutanı Cemal, 2'nci Ordu Komutanı Mustafa Kemal ve 6'ncı Ordu Komutanı Halil Paşalar) plânını açıklamıştı. Bu plâna göre İstanbul'da yeni kurulmakta olan 7'nci Ordu, Fırat nehri boyunca Hit'e kadar ilerleyecek, buradan itibaren 6'ncı Ordu ile işbirliği yaparak Bağdat bölgesindeki İngiliz birliklerinin yan ve gerisine taarruz edecekti.⁴

Mustafa Kemal Paşa ve diğer komutanlar, bu plânın başarıyla uygulanabilmesi için 4'ncü Ordu'nun Filistin'de bulunan İngiliz kuvvetlerini emniyetle tespit etmesinin şart olduğunu, aksi takdirde Filistin'de kuzeye ilerleyecek İngiliz kuvvetlerinin 7'nci Ordu'nun yan ve gerilerine taarruz ederek plâni başarısızlığa ve belki de 7'nci Ordu'yu ağır yenilgiye uğratabileceğini ileri sürdüler.

³ F. Rıfık Atay, Atatürk'ün Bana Anlattıkları, Hisar matbaası, İstanbul 1955, s. 18-19.

⁴ Gnkur. ATASE Arşivi No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-63, F. 1-11.

Birinci (26-27 Mart 1917) ve İkinci (19 Nisan 1917) Gazze Muharebelerinde Türk savunması karşısında başarısızlığa uğrayan İngilizlerin yeni bir taarruza hazırlandıklarını gösteren emareler vardı. İngiliz kuvvetleri takviye edilmiş, mevcudu 70.000'e çıkarılmış, demiryolu şebekesi cephenin gerisine kadar uzatılmış, Nil Nehri'nden borularla su getirilmiş, ayrıca Arap aşiretleri kışkırtılmış ve silahlandırılmıştı.

Bütün bu inandırıcı delillere rağmen Enver Paşa, plânında ısrar ediyordu. Bu tartışma devam ederken 5 Temmuz 1917'de Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'da kurulmakta olan 7'nci Ordu Komutanlığı'na atandı ve İstanbul'a geldi. 7'nci Ordu, 19'ncü ve 20'nci tümenlerden kurulu 15'nci Kolordu ile 24'ncü, 50'nci ve 59'ncü tümenlerden kurulu 3'ncü Kolordu'dan oluşuyordu.⁵ Kuruluş aşamasında karargâhı İstanbul'daydı; karargâh personeli Harbiye Nezareti tarafından ikmal ediliyordu. Birliklerinin bir bölümü henüz Avrupa cephelerindeydi; 1917 yılı Temmuz ve Ağustos aylarında parça parça gelerek Halep'te toplanacaklardı.

Ağustos ayında Almanya'ya gidip gelen Falkenhayn, Yıldırım Ordular Grubu'nun sevk ve idaresini fiilen ele aldı ve bu arada İngilizlerin, Filistin'de taarruza geçme hazırlıkları içinde oldukları daha belirgin bir hâl aldığından İstanbul'da yapılan bir toplantıda Enver Paşa'yı Bağdat harekâtından vazgeçirerek Yıldırım Ordular Grubu'nun 7'nci, 8'nci Ordulardan kurulmasına, ilk önce Filistin Cephesi'ndeki İngiliz kuvvetleri üzerinde kesin sonuç alındıktan sonra Bağdat üzerine yürünmesine razı etti. 7'nci Ordu'nun Filistin Cephesi'ne gönderilmesine karar verildi.

Falkenhayn, Yıldırım Ordular Grubu Karargâhı'nı hemen tamamen Alman subaylarından teşkil etmişti. Grubun bir de Almanca ismi vardı: "Heeresgruppenkomandos F."⁶ Bütün emirler Almanca yazılıyor; sonra Türkçeye çevirilerek yayımlanıyordu. Falkenhayn, sade Türk subaylarına değil, kendisinden önce Türkiye'ye gelmiş Alman subaylarına da güvenmiyordu; onları "Türkleşmiş" olarak niteliyordu. Türkiye'de Mareşal rütbesine yükseltilmiş olan Falkenhayn, Osmanlı üniforması giyiyorsa da karargâhındaki Alman subaylarının Alman üniformasıyla görev yapmalarında bir sakınca görmüyordu. Geniş yetkilerle donatılmış ve Türkiye'nin hesabına borç yazılan beş milyon İngiliz altınıyla desteklenen bu General âdeta bir sömürgeci komutan gibi hareket ediyordu.

⁵ Gnkur. ATASE Arşivi No. 1/1, Kıs-211, Dos. 892, F. 17.

⁶ F. Almanca Falke (Doğan) sözcüğünden geliyordu.

5 Temmuz 1917'de 7'nci Ordu Komutanlığı'na atanan Mustafa Kemal Paşa, Falkenhayn'ın tutumunu hiç beğenmiyor, çok sinirleniyordu. Yurdun kötü bir geleceğe sürüklendiğini görüyor, üzülüyordu. Bununla beraber ordusunun bazı noksanlarını tamamlayarak, aksaklıklarını giderek, verilecek görevi yapmaya hazır hale getirdi. Ama başlıca iki noktada Falkenhayn'dan tamamen farklı düşünüyordu. Atatürk'ün görüşüne göre:

— Türk Ordusu Filistin'de taarruz edecek güce sahip değildir; savunmada kalmalıdır.

— Filistin Cephesi iki ordunun kullanılmasına müsait coğrafi yapıda değildir. Bütün cephenin sorumluluğu 7'nci Ordu'ya verilmelidir.

Falkenhayn, bu görüşe katılmıyor; 7'nci Ordu'nun, komutanı yine Alman olan (Baron Kress von Kressenstein) 8'nci Ordu'nun yanında taarruza katılmasında ısrar ediyordu.

Falkenhayn ile yapılan tartışmadan bir sonuç alınamayacağını gören Atatürk, 20 Eylül 1917'de Başkomutan Vekili Enver Paşa'ya Filistin Cephesi'ndeki durumu bütün çıplaklığıyla açıklayan bir rapor sundu. Bu tarihî raporun tam metni günümüz Türkçesiyle şöyledir:

"Genel durum hakkındaki âcizane düşüncelerimi aşağıda arz ediyorum:

Memleketin tüm kaderini yönetmekle sorumlu bulunan yüksek kişiliğinizin bu açıklamalarımı hiçbir kötümserliğe ve telâşa hamletmeyerek soğukkanlılık ve ciddiyetle anlayacaklarına güvenim, düşüncelerimi, kavrayabildiğim en geniş bir biçimde anlatmaya sebep olmuştur.

1. Memleketin genel durumu, her şeyden önce dikkati çekmektedir. Harp, her ulustan olan unsurlarımızı istisnasız son dereceye getirmiştir. Halkla idare arasındaki bağlar sarsılmıştır.

Evlerinde kalan halk, her yönden hükûmetten uzak kalmayı yararlarına daha uygun görmektedir. Çünkü kalan bu halk ya kadınlardan, ya âcizlerden veya asker kaçaklarından ibaret olup, bütün çabaları hayatlarını sürdürmeye yetmezken, mülkî ve askerî hükûmet, onlardan açlık ve ölüm karşılığında mal ve mülklerini istemek ve almakta daha çok ısrar etmek ve inatçı olmak zorundadır. Diğer taraftan, mülkî hükûmetin tam bir acz içinde bulunuşu, genel bir anarşiye sürüklenen ulusun genel yaşantısını idareye engel olup halkın hukuku için ne düşünüülüyorsa hepsini hak ve adalete aykırı ve bu sebeple halkın nefretini üstüne çeken bir biçimde çözümlmek zorunda ve alışkanlığındadır.

Mülkî hükümetin tam bir güçsüzlük içinde bulunuşu, güçlü bir zabıta kuvvetinin noksanlığından ve ihtiyaçları yüzünden memurların genellikle çalma, hile ve yetkiyi kötüye kullanma işlerine karışmalarıyla, keyiflerine düşkün bir hale gelmelerinden ve adlî işlerin kesinlikle işlememekte olmasından ileri gelmektedir. Bu nedenler, genel yaşantıyı her köşede ve her kentte kökünden çürütmektedir. Genel beslenmenin, ticarî ve ekonomik işlerin müthiş bir süratle çökmeye başlaması belirgin âlâmetlerdendir. Bugün bir para meselesi ortaya çıkmıştır ki, bu dert, ne halkta, ne de memurlarda geleceğe güven bırakmıştır ve namuslu kimseleri zorla kutsal bildikleri değer hükümlerinden ayrılmaya itmektedir. Bu nedenle harp devam ettiği takdirde karşısında bulunduğumuz en büyük tehlike her taraftan çürüyen muazzam saltanat binasının bir gün birdenbire ve hep birden içinden çökmesi ihtimalidir.

2. Genel askerî durum, harbin yakın bir gelecekte sona ereceğini göstermiyor. Müttefiklerimizin askerî darbelerle düşmanlarımızı barışa zorlamaları artık sözkonusu olmayıp Almanlar, stratejik sevk ve idareyi sadece "geliniz, bizi mağlup ediniz" esasına bağlamışlardır. Düşmanlarımızın birbirinden ayrılmayacaklarını zaman göstermekte olup düşman ahalinin sefalet ve mahrumiyeti daha az olduğu ve kendi inançlarınınca sağlam bir sonuca ulaşmaları muhtemel olduğu için bizim dayanabileceğimiz kadar uzayan harbe onların da katlanacağı tabiidir. Bu nedenle harp daha uzun süre devam edecektir. "Bu harbi sona erdirmenin anahtarları bizim tarafın elinde değildir" sonucunu çıkarmak lâzım gelir.

3. Türkiye'nin askerî durumu şudur: Ordu, harbin ilk dönemlerine göre çok zayıftır. Birçok ordunun mevcudu, olması gereken miktarın beşte biri kadardır. Memleketin insan kaynakları, noksanı ikmale yeterli değildir; hatta 7'nci Ordu gibi bütün memleket içinden ikmal ve takviyesine çalışılan bir orduyu bile daha düşmana bir tek kurşun atmadan kuvvetli tutmaya imkân bulamıyoruz. Genel güce bir örnek olmak üzere arz edeyim ki, cihanın en müşkül işlerini görmek üzere biner mevcutlu taburlarla bana gönderilen 59'ncu tümenin yüzde ellisi ayakta duramayacak kadar zayıflardan ibaret olduğundan bunlar ayıklanmış ve sağlam kalan erler 17-20 yaşındaki gelişmemiş çocuklarla 45-55 yaşındaki amel-mândelerden ibaret kalmıştır. Diğer en iyi tümenlerin taburları da İstanbul'dan bir mevcutla hareket etmiş, en kuvvetlisi 500 mevcutla Halep'e varmıştır. Bu hâl, genel yaşantıya ve mülkî hükümetin kuvvetine bağlı ve dolayısıyla düzeltilmesi orduların elinde olmayan nedenlerden ileri gelmektedir. Bu örnek gösterir ki, bütün kaynakları toplayarak ufak bir kısmı bile kuvvetli bir hâlde bulundurmaya imkân yoktur. Subayların nitelik ve nicelik bakımından eksikliğini açıklamaya gerek yoktur.

Cephelerimizin istekleri ve ihtiyaçları şudur:

Batı'da düşmanla temas yoktur, ancak başkentimizin dünya ile olan deniz bağlantısı dolayısıyla en zengin ve bayındır kentimiz olduğundan batı cephelerimize

düşmanın hayatî darbeler indirmeye teşebbüs etmesi ihtimali vardır. Kafkas Cephesi'nde askerî harekât duraklama döneminde olup tarafımızdan kaybedilenlerin geri alınmasına teşebbüs mümkün değildir. Rusların iç durumları ve Avrupa'ya ihtiyaçları faal bulunmalarına pek müsait değilse de, herhangi bir sebeple Rusların buna teşebbüs etmeleri halinde bunu önlemek veya sınırlamak bizim kuvvetimize bağlı olmayan bir sorundur. Ruslar, kendi hazırlıkları ve imkânları oranında iş görürler ve durumlarının elverişli olmadığı yerlerde, dururlar.

Irak'ta İngilizler hedeflerini ele geçirmişlerdir. Bu nedenle istilâlarını daha ileriye götürmeleri için siyasî, iktisadî ve askerî bir zorunluk olmadığı kanısındayım. Bununla beraber, onlar hareketlerini sürdürür ve başarıya ulaşırlarsa kaybedilenlere Musul'un da ilâvesi genel yaşama kesin bir darbe mahiyetinde olmaz denebilir ki, genel durum âdeta değişmemiş olur. O halde bu cephede de beklemekten başka bir şey yapamayız.

Sina ve Hicaz cephelerinde düşman askerî hedeflerini henüz elde etmemiştir. Anlaşıldığına göre bunun için aşırı bir çabayla hazırlanmaktadır. İngiltere'ye hizmet eden bir İslâm âlemi oluşturulması ve İngiliz etkisi altında bir Filistin Hıristiyan Hükûmetinin kurulması ve bu suretle Mısır, Süveyş ve Kızıldeniz'in sonsuza kadar emniyete alınması ve Türkiye'yi son dinî kuvvetlerinden ve en güzel, en bayındır topraklarından uzaklaştırmak ve ayırmak hevesleri, İngiltere için âdeta bu harbin hedeflerinden olacak kadar önemli, bizim için telâfisi mümkün olmayan hayatî darbelerdendir. Özet olarak: Batı'da düşünülen muhtemel ciddi taarruzları beklemek ve Suriye hududunda apaçık ve hazırlanmış olan düşman asıl harekâtının başarısına meydan vermemek genel askerî durumumuzun şimdiki vazgeçilmez istekleridir.

Genel durum bu halde iken örneğin, son kuvvetlerle Bağdat'ın geri alınmasını düşünmeye imkân yoktur; en kuvvetli düşman daha sağlam ve daha hazır olarak Sina'dadır ve bu düşmana yönelmek ihmal edilemez. İkinci olarak Bağdat teşebbüsü için maddeten de imkân ve kuvvet yoktur. Bu işe girişecek orduların bugünkü mevcutları pek zayıf ve kıymetsiz olup daha iki ay yürüdükten sonra -biraz abartmayla- hademeden ibaret bir kitle kalır. Düşmanın Bağdat'a demiryolu ve gemilerle yetiştireceklerine, kelek ve deve ile mukabele edilemez; son olarak bu imkânsızlıklara en büyük delil aylardan beri bir alayı iki gün yürütebilecek hazırlıkların hâlâ yapılamamış olmasıdır.

4. Bu özet genel bakıştan çıkardığım sonuç, artık her şey bitmiştir ve bulunacak bir çare kalmamıştır şeklinde değildir. Böyle kötümser bir kanının düşmanların

ve tehlikelerin en korkuncu olduğunu açıklamaya hacet görmem. Kurtuluş ve yaşama imkânı vardır; ancak amaca uygun önlemleri bulmak lâzımdır.

Âcizlerine göre bugün uygulanacak kararlar aşağıdaki gibi olmalıdır:

a. İçeride hükûmeti takviye ve normal yaşamı sağlamak (jandarmayı kuvvetlendirmek, memurları ve mümkün olduğu kadar adlî işleri, ama herhalde genel işle ile genel ticaret ve ekonomiyi düzenlemek) hiç olmazsa suistimalleri (yetkiyi kötüye kullanmaları) en düşük ve tahammül edilebilir bir düzeye indirmektir. O suretle ki, memleket sağlam bir hareket üssü halinde bulunmalı. Harbin uzaması, Allah korusun, yeni kayıplara ve felâketlere sebep olsa da elimizde ve gerimizde kalacak bölgeleri ve halkını herhalde dayanmaz ve çürük bir halde bulmamalıyız.

b. Askerî siyasetimiz bir savunma siyaseti ve elimizde bulunan kuvvetleri ve bir tek neferi son ana kadar saklamak siyaseti olmalıdır. Bu siyaset memleketimiz dışında bir tek Osmanlı eri kalmasına tahammül edemez.

Sina Cephesi'nin emniyette bulundurulmasının taarruzla mı, yoksa savunmayla mı mümkün ve uygun olacağı meselesine bugün karar verilemez; çünkü düşman bugün orada insanca ve malzemece bize üstün olup, bizim bütün kuvvetlerimizi gönderebileceğimiz aylar süresince beklemede kalması ihtimali fennen pek azdır. Bizim kuvvetlerimiz gelmeden önce onun taarruz ederek karşısındaki kuvvet aleyhine bir kesin sonuç alma girişiminde bulunması doğaldır. Bundan başka bizim cepheye kuvvet göndereceğimiz iki ay zarfında düşman isterse ulaştırma araçları bakımından daha çok kuvvet getirme imkânına sahiptir. Bu nedenle düşman daha önce taarruz etmediği halde bile bizim sevkîyatımız son bulduktan sonra bugünkü üstünlüğünü artırmış bulunması ihtimal dahilindedir.

Sözün kısası, Halep'te bulunan kuvvetlerimizin Sina Cephesi'ne ne kuvvet ve kıymette varacağı bile bilinmediğinden Sina Cephesi'nin emniyeti için bugün uygulanacak karar, sadece 7'nci Ordu birliklerinin hemen güneye hareket ettirilmesi şeklinde olabilir. Bu kuvvetlerin daha sonra nasıl kullanılabileceğini bugün kesinlikle tayin etmeye (kuvvetlerimizi israf etmemek düşüncesi bir tarafa) harita üzerinde askerlikçe bile imkân yoktur.

7'nci Ordu birliklerinin güneye hareket ettirilmesiyle meydana gelecek askerî haritanın her türlü olumsuz siyasî etkilerden uzak ve memleketin iç ve dış bütün ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde düzenlenmesi ve sevk ve idaresinin en kestirme yolu şudur:

Bütün Suriye ve Hicaz şimdiye kadar olduğu gibi, her hususta bir Müslüman Osmanlıya ait olur ve bunun emri altında olarak Sina Cephesi'nin harekâtını bağımsız olarak diğer bir Osmanlı üzerine alır. İşte vatanın çıkarlarına en uygun olan şekil budur. General Falkenhayn'ın gelmesi ve onunla acele taahhütlere girilmiş olması ve Kress'in daha önce hak kazanmış olması, sözün kısası Almanları idare etmek gibi sebep ve etkenler, vatanın çıkarlarının gerektirdiği açık ve kesinlikle engel olamaz inancındayım. Ölüm, kalım sorunlarında olsun karar verme hakkından yoksun bulunduğumuzu sanmıyorum. Bununla birlikte benim bildiğim sebepler, Falkenhayn'a görev verilmesi zorunluğu uğrunda vatanın çıkarlarını kısmen tehlikeye düşürecek kadar kuvvetli sayılmıyor ve Sina Cephesi'nin Kress'in ve 7'nci Ordu Komutanı'nın emri altında iki ordu tarafından savunulması ve bu iki orduya Falkenhayn'ın komuta etmesi gerekiyorsa vatanın çıkarı için bu şekilde hizmetten çekilemez. Ancak bu halde General Falkenhayn'ın bütün Suriye ve Hicaz'a komuta eden zâtın emrine girmesi tartışmaya tahammülü olmayan bir meseledir. Bu halde devletin gözünde en yüksek sorumlu bir Osmanlı olup bütün iç ve dış siyasi kuvvetler onun elinde ve Falkenhayn sadece bir askerî komutan durumunda kalır. Sevk ve idarenin ana hatlarıyla beraber bütün geri hizmetler ve vilâyetlerin ve aşiretlerin idaresi bizim memleketimizin bir öz evlâdının idaresi altında bulunur.

7'nci Ordu Komutanlığı'nda kaldığıma göre benim bağımsız ve kanunen bütün arkadaşlarıma muadil bir ordu komutanı iken, bu suretle 2'nci ve 3'ncü de-recede bir komutan durumuna düşmekliğim üzücü olsa da vatanın çıkarları karşısında bundan söz edilmeyebilir. Ancak bu takdirde gözden uzak tutulması gereken nazik bir nokta vardır. 7'nci Ordu birliklerinin hepsi muharebe alanına intikal ettiğinden harp hali benim birliklerimle Kress'in birliklerinin birbirinden ayrılmasına engel bir durum yaratmış olabilir. Yani daha biz nakliyata başladığımız andan itibaren düşman Sina Cephesi'ne taarruza başlar, bu halde gönderilen kuvvetlerin istenildiği gibi bir komutaya bağlanmasına durum müsait olmadığından her gelen birliğin parça parça muharebeye ve birbiri peşinden Kress'in komutasına girmesi gerekebilir; böyle olduğu takdirde ordu karargâhı sonunda yalnız başına fazla ve işsiz bir şekle girip bütün birlikler parça parça Kress'in birliği olmuş olur. Eğer harp durumu bu şekilde hareketi zorunlu kılarsa vatanın geleceği söz konusu olurken zorunlu olarak seyirci kalmama tevakkül ve tahammül edemem. Bu halde yapacağım iş, en ufak bir birliğimin müdahale ettiği cepheyi ve muharebe hatlarını kayıtsız şartsız emrime almaktır; yani kuvvetlerim, muharebe sebebiyle Sina Cephesi'nde bir komuta altında erimeye mecbur olursa bu komutan ancak ben olabilirim. Daha başlangıçtan itibaren bu noktayı görmüş ve bu kararı vermiş olmak lâzımdır. Suriye'nin tümünün Falkenhayn'a verilemeyeceği meselesinde Almanları kırmak ve onla-

nın kuvvet ve lüzumlarını ihmal etmek gibi kısa bir düşünceye tâbi olmadığımıza itimat buyurmahsınız. İçinde bulunduğumuz bataklıktan Almanlarla beraber bulunarak kurtulmak zorunlu ise de Almanların bu zorunluluktan ve harbin uzamasından yararlanarak bizi sömürge haline sokmak ve memleketimizin bütün kaynaklarını kendi ellerine almak siyasetine karşıyım ve devlet büyüklerinin bu hususta hiç olmaz ise Bulgarlar kadar bağımsız ve kıskanç olmalarını gerekli görürüm.

Bağımsızlığımız ve istiklâlîmiz konusunda kıskanç olduğumuz Almanlarca gereği gibi anlaşıldığı gün onların bizi Bulgarlardan daha müteber göreceklere sizi temin ederim. İyi idare edeceğim diye durmadan fedakârlıkta bulunmak, herhangi bir müttefike ve özellikle Almanlara merhamet ve insaf telkin etmeyip, belki onlarda verdiklerimizin yüz kat fazlasını alma hırsı yaratır ve onları bu yolda teşvik eder. Bugün Falkenhayn, her vesilede herkese karşı Alman olduğunu ve elbette Alman çıkarını en ziyade düşüneceğini söyleyecek kadar ileri gitmiştir. Halep'te, Fırat'ta ve Suriye'de Alman siyaseti ve çıkarlarının ne demek olduğu düşünülürse ve özellikle bu sözü söyleyen, bir Alman konsolosu olmayıp yüzbinlerce Türk kanı için karar vermek mevkiinde bulunan bir komutan olursa işin tamamen vatanımızın çıkarlarına aykırı cereyan edeceğini anlamamak mümkün değildir. Falkenhayn geldiği günden beri aşiret reislerine Alman teğmenleri göndererek doğrudan doğruya temas sağlamaktadır. Ve "Araplar Türklere düşmandır; biz Almanlar tarafsız olduğumuzdan onları kazanabiliriz" sözünü bizzat bana, bir ordu komutanına söylemiştir. Irak harekâtının yapılmasının mümkün olmadığını daha ilk günden beri anlamıştır. Irak harekâtını memlekete yerleşmesi için vesile yaptı. Gerçekte ideali bütün Arabistan'ı Alman idaresine almak idi. Nitekim plânının ikinci safhasına başlamıştır. Irak hedefi doğal olarak değişince, Sina Cephesi'nde bir taarruzdan söz etti. İki ay sonra taarruz veya savunma mı lâzım olduğunun şimdiden kestirilemeyeceğini herkes gibi o da bilmektedir. Fakat bugünkü taarruz sözü bütün Suriye, yani Arabistan'ın idaresi altına girmesi için çekici bir vesileden başka bir şey değildir. İki ay sonra durum taarruza elverişli olmayıp bütün kuvvetlerle Filistin'in savunulması mümkün olursa General Falkenhayn'ın cihana ve memleketimize karşı en büyük başarıyı kazanmış şekilde ortaya çıkacağı kuşkusuzdur. Fakat bu takdirde hükümetin kuvvetlendirilmesi ve memleket koşulları şöyle dursun memleket kâmilen bizim elimizden çıkarak bir Alman sömürgesi haline gelmiş olacaktır. Ve General Falkenhayn bu amaç için bizim borcumuz olan altınları ve Anadolu'dan getirdiğimiz son Türk kanlarını kullanacaktır.

Sözün kısası, gerek mülkî hükümet, gerek ahali içinde yapılacak işlerin âlelâde bir memleket meselesi değil, en birinci memleket savunma sorunu olduğu bu devirde memleketin hiçbir köşesinin herhangi bir yabancı nüfuz ve idaresi altına verilmesi, saltanatın yaşamasını kesinlikle ihlal ve iptal eder. İşte benim düşüncelerim bundan

ibarettir. Bulduğunuz mevki sebebiyle bunları açıklamakla vicdanım üzerinden büyük bir yükü kaldırmış olduğum kanısındayım.

20 Eylül 1917
7 nci Ordu Komutanı
Mirliva
Mustafa Kemal⁷

Mustafa Kemal Paşa, bu raporun birer suretini Sadrazam ve Dahiliye Nazırı Talât Paşa ile 4'ncü Ordu Komutanı Cemal Paşa'ya da göndermişti. Atatürk, 24 Eylül'de Sina Cephesi Komutanlığı'nın kendisine verilmesini veya görevden affedilmesini istedi.

Enver Paşa, 29 Eylül 1917'de şu karşılığı verdi:

“Şimdi aldığım tahriratı âlilerinizdeki (yüksek yazınızdaki) mütalâaları biraz önce Cemal Paşa ile olan muhaberatınızdan okumuştum. Gerek memleketin ve gerek ordunun bugünkü durumunu ben de aynı veçhile görüyor ve biliyorum. Fakat düşmanlarımızın da üç senelik muharebe neticesinde buldukları hâl, bizimkinden iyi değildir. Rusya'nın girdiği ve daha sonra İtalya'nın gireceği hâller, vaziyeti, bizim lehimize pek değiştirmemiştir.

Sina Cephesi hakkında verdiğim talimat evvelce 4'ncü Ordu ile müzakere ve işar buyurulan (açıklanan) maddelerin büyük bir kısmını halletmiş olduğu için bunlar hakkında ayrıca bir şey söylemeyeceğim. Zatiâlinizi eskiden beri tanıdığım ve takdir ettiğim için en müşkül zamanda ve en mühim vazifede bulunmanızı yurt yararlarına uygun bulmuş ve böylece Padişah'ın iznini almıştım. 7'nci Ordu büyük kısımlarıyla Sina Cephesi'ndeki Kress Paşa'nın 8'nci Ordusu yanında, 7'nci Ordu Komutanı sıfatıyla kemali muvaffakiyetle ifayı hizmet buyurulacağına eminim. Cenabıhakkın şimdiye kadar her yerde üzerimizden eksik etmediği inayeti rabbaniyesini ordumuza bundan böyle de bahşeylemesini ve zatiâlinize de yardımcı ve muin olmasını dilerim. Fikrimin teferruatını yakında orduya gelecek olan Cemal Paşa Hazretleri anlatacaktır. İnşallah yakında görüşürüz.”⁸

⁷ ATASE Bşk.lığı Atatürk Arşivi; Kls. 33, Dos. 12-16/A, F. 19-38.

⁸ Gnkur. Bşk.lığı ATASE Atatürk Arşivi, Kls. 33, Dos. 13-16/A, F. 19-56

Enver Paşa'nın bu yazısına Atatürk'ün 30 Eylül 1917'de verdiği cevabın özeti şöyledir:

"Vazifemin gereği olan ve hakikatten ibaret olan maruzatımda doğruladığım gibi güçlükler ne kadar büyük olursa olsun memleketimizi selâmete ulaştırabileceğime olan güvenim asla sarsılmamıştır.

Sina Cephesi'ne bu kadar çok ordu karargâhı sığmayacağı hakkındaki düşüncemin lütfen nazarı iltifata alınmasını istirham ederim. Zaten Müşir Paşa (Falkenhayn) verdiği emirde 7'nci Ordu'yu halen lağvetmiş olup görev bölümü ve tertibata imkân bulamamakta ve bundan sıkılmaktadır. Bunun için, işin içinde bulunmasını lütfen arzu buyurduğunuz 7'nci Ordu Karargâhı, verilmiş olan emirle zaten işin dışına çıkarılmıştır. Düşman karşısındaki tertibatta sunî teşkilâtta çekilmek lüzumu nazarı devletlerince aşikârdır. Örneğin daha Halep'e varışında Remadiye Cephesi'nin bana verilmesini yazılı olarak da teklif etmiştim. Birkaç gün sonra karar verileceğini bildirdiler. Bir türlü karar veremediler. Sonuç malûmdur. Bundan ötürü işin zarara uğramaması, Müşir Paşa'nın sunî tertibata mecbur olmaması ve asla suçum olmadığı, teveccüh ve itimadınız lütfen baki olduğu halde zevahiri okşamak için benim mevki ve şerefimin küçük düşürülmemesini nazarı devletlerine kemali hümmelle arz ederim. Emir buyurulduğu vechile Cemal Paşa'yı bekleyeceğim."

Atatürk, Enver Paşa'ya sunduğu 30 Eylül tarihli bu yazıya Falkenhayn'ın daha önce vermiş olduğu emrin suretini de eklemiştir. Söz konusu emir şöyleydi:

"1. Sina Cephesi'nde bulunan ve bu cepheye tahsis olunan bilcümle kıtaat 17.9.33 (1917) akşam saat 9.00'dan itibaren tahtı emrime gireceklerdir. Yeni taksim ve tertibatın icrasına kadar kıtaatı mezkûre 8'nci Ordu namını taşıyacaktır.

2. 4'ncü Ordu Kumandanlığı lağvolunmuştur. Bunun yerine Suriye ve Garbi Arabistan Kumandanlığı kaim olacaktır. 8'nci Ordu müstesna olmak üzere manatıkı mezkûrede (sözü geçen yerlerde) bulunan kıtaat, mezkûr kumandanlığa tâbidir.

3. 8'nci Ordunun harekât muntıkası müstakil Kudüs mutasarrıfıdır.

4. 24'ncü Fırka, Ordu Grubu ihtiyatı olacaktır.

5. 15'nci Kolordu Kumandanlığı 4.10.33 (1917)'den itibaren harekete hazır bulunacaktır.

⁹ ATASE, Atatürk Arşivi, Kls. 33, Dos. 12/16/A, F. 19-57.

6. 8'nci Ordunun iasesi yeni tertibatın tatbikine kadar, şimdiye değin olduğu gibi Suriye ve Garbî Arabistan Kumandanlığı tarafından temin olunacaktır.

Yıldırım Ordular Grubu Kumandanı
Müşir
*FALKENHAYN*¹⁰

Görüldüğü gibi bu emirde 7'nci Ordu'dan hiç söz edilmemektedir. Bunun içindir ki, Atatürk, 30 Eylül tarihli yazısında, "Müşir Paşa verdiği emirde 7'nci Ordu'yu halen lağvetmiş"tir, "7'nci Ordu Karargâhı işin dışında bırakılmıştır" demektedir.

Enver Paşa'nın, Atatürk'ün 30 Eylül tarihli yazısına 2 Ekim'de verdiği cevap, özet olarak şöyledir:

*"100 km'den fazla uzunluğu olan Sina Cephesi'nin iki bölgeye bölünmesini pek tabii bulurum. Bu sebeple 7'nci Ordu'nun bu cepheye sığamayacağı hakkındaki yüksek düşüncelerine katılamam. Bundan başka Sina Cephesi'nde bulunacak kıtaların harekâtını sevk ve idare etmeye memur edilmiş olan Falkenhayn Paşa'nın bu harekâtı başarıyla sonuçlandırması için en doğru karar ve tedbirleri alacağına eminim. Bu konudaki güvenime zatiâlinizin de katılmanızı özellikle rica ederim."*¹¹

Tabii Atatürk, Falkenhayn'ın başarılı olacağına inanmıyor ve Enver Paşa'nın bu konudaki güvenine katılmıyordu.

O günlerde Atatürk hastalanmış, Yıldırım Ordular Grubu Kurmay Başkanı Alman Albayı von Dumez ziyaretine gelmişti. 7'nci Ordu'nun kullanılması hakkında bazı şeyler konuşulmuştu. Dumez, konuşulanları komutanına nakletmiş, Falkenhayn da Atatürk'e şöyle bir yazı göndermişti:

"Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

Zâti devletlerinin Sina Cephesi'nde bir ordunun kumandanı olarak istihdam edilmekte tereddüt eylediğinizi Miralay von Dumez'den haber aldım. Bu tereddüdü haklı bulamayacağım. Diğer taraftan orada ifa edilecek azim ve müşkül vazife esnasında 7'nci Ordu'nun ancak bütün kalbiyle işi takip eden bir zabıt tarafından

¹⁰ Uluğ İğdemir, Atatürk'ün Yaşamı, 1. Cilt, 1881-1918, T.T.K. Basımevi, Ankara 1980, s. 94-95.

¹¹ ATASE Atatürk Arşivi, Kls. 33, Dos. 12-16/, F. 19-59.

faydalı bir surette idare edilebileceğine kaniim. Bundan başka ihzaratın (hazırlıkların) da bilâ teahhür (geciktirilmeksizin) başlaması lâzımdır. Sina Cephesi'nde istihdamda tereddüt eylemekte ısrar buyurup buyurmadığınız hakkında serian cevap verirseniz zâti devletlerine pek müteşekkir kalacağım.

Müşir
FALKENHAYN¹²

Atatürk'ün cevabı:

“Yıldırım Grubu Kumandanlığı'na

Sina Cephesi'nde her türlü salâhiyeti mahfuz bir ordu kumandanı olarak istihdam edilmekte tereddüdü gösterir bir şeyi kimseye söylemediğimi arz ederim. Hatırladığıma göre Miralay von Dumez lütfen ziyaret için teşrif ettiği vakit bendenize “bizi terk etmek istediğinize pek müteessirim” demişlerdi. Böyle bir şeyi düşünmedim cevabında bulunmuştum. Söz arasında Grup'tan gelen emirle 7'nci Ordu'nun lağvedilmiş olduğunu serdettim. Muhavere esnasında filhakika şimdilik 7'nci Ordu'nun mülga olup bir vazife bulmak müşkül olduğu ve cephedeki kıtaata ve gideceklerle kâmilen Kress Paşa'nın kumanda edeceği ve âcizlerine şimdilik yalnız 19 ve 20'nci fırkalarından ibaret iki fırka kaldığı mevzubahis olmuştur. İki fırkanın bir ordu değil, bir kolordu olabileceğine nazarı dikkati celbedince von Dumez bunu da tasdik etmişlerdir. Bir kolorduya kumanda etmeğimin mümkün olmayacağı kanaatinde bulunmuştum. Bu muhavereyi Müşir Paşa'ya nakledebilir miyim sualine karşı da, tarafımdan Müşir Paşa'ya bu ahval malûmdur cevabı verilmiştir. Esas itibariyle muhavere bundan ibarettir. Şimdiye kadar tayin olduğum vezâifte ve Harbi Umumi'de geçirdiğim hayatta ifayı vazifede hevessizlik göstermiş ve bahusus yanlış karar ve icraat ile vatanıma zarar vermiş bir zabıt değilim. Bütün kabiliyetimi sarf için hakikî bir orduya kumanda etmeye hazır ve böyle hakikî bir ordunun iradesine muntazır bulunduğumu arz ederim.

7'nci Ordu Kumandanı
MUSTAFA KEMAL¹³

¹² Uluğ İğdemir, a.g.e.; s. 96.

¹³ a.g.e.; s. 96-97.

Atatürk, Falhenhayn'ın yazısını ve kendi verdiği cevabı ekleyerek tekrar Enver Paşa'ya başvurdu:

"Başkumandanlık Vekâleti'ne

Zâta Mahsustur.

Müşir Paşa'dan gelen bir tahriratın sureti ile cevabı zirde (aşağıda) aynen maruzdur. Miralay von Dumez bir hastalık ziyareti münasebetiyle yanıma geldiğinde bahsolunan muhavere geçmiş idi. Bir ordu kumandanına gidip kendisine vazife bulmak, müşkül olduğunu ifade etmek, istifaya davet demek ise de, Cemal Paşa Hazretlerini beklemek hususundaki iradeyi devletlerine binaen bu noktayı tecahül etmiş idim (bilmemezlikten gelmişim). Bunun üzerine Müşir Paşa'nın tahrirâtı izzeti nefsimi rencide ederek beni yanlış ve asabî bir adıma sevk edecek mahiyette idi. Buna verdiğim cevapta da fevkalâde iltizamı itidal ettiğim lütfen tasdiki samilerine makrun olur. Ancak asla benim hatam olmaksızın beni sıfat ve salâhiyeti resmîyem ile istihdam etmeye imkân görmeyen veya niyet etmeyen, içinden hesaplı bir âmirin elinden haysiyet ve şerefi kurtarmak mümkün değildir. Sonradan bu kabil teşebbüsâtı muharrikâneye karşı daima idareli bulunmak kabiliyetini de kendimde göremiyorum. Binaenaleyh çakerleri (kulları) hakkında kararı devletlerinin sürati ısdarını (ivedi verilmesini) istirham ederim. 3.10.33 (1917)

7'nci Ordu Kumandanı

Mustafa Kemal"

Atatürk'ün bu yazısına Enver Paşa'nın cevabı şu oldu:

"7'nci Ordu Kumandanı

6.10.33 (1917)

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

Zâta Mahsustur

Telgrafınızı aldım. Miralay von Dumez ile olan muhavere ve Falkenhayn Paşa ile cereyan eden muhabereyi okudum. Bu muhavere ve muhaberenin Sina Cephesi'nde 7'nci Ordu Karargâhı'na yer bulunamayacağını düşündüğünüz ilk zamanlara müsadif olduğunu (rastladığını) zan ve tahmin ediyorum. Sina Cephesi'nin 7'nci ve 8'nci Ordulara ne suretle taksim olunacağını ve bu kuvvetleri nasıl kullanacağını Müşir Paşa'dan sormuştum. Bunun cevabını henüz alamadım. Cevap gelinceye kadar vaziyeti hazırayı tebdil etmek istemiyorum. Zâti âlinizden de bir müddet daha vaziyetin muhafaza buyurulmasını rica ederim.

Enver"

Enver Paşa'nın bu yazısı üzerine Atatürk, kendi deyimiyle "biraz da isyankâr" bir şekilde kendi kendini ordu komutanlığından af ve yerine Kolordu Komutanı Ali Rıza Paşa'yı vekil tayin ederek 11 Ekim 1917'de İstanbul'a hareket etti.

Harbiye Nezareti, durumu kurtarmak için 15 Ekim 1917 tarihli padişah buyruğu ile 2'nci Ordu Komutanı Mirliva Fevzi Paşa (Çakmak)'yı 7'nci Ordu Kumandanlığı'na, Mustafa Kemal Paşa'yı da 2'nci Ordu Kumandanlığı'na tayin etti.¹⁴ Fakat Atatürk, bu görevi de kabul etmeyerek Genel Karargâh emrinde Ordu Kumandanı olarak İstanbul'da kaldı.

Atatürk'ün İstanbul'a hareketinden 20 gün sonra 31 Ekim 1917'de İngilizler 110.000 kişilik bir kuvvetle taarruza geçerek Kudüs'ü ve bütün Filistin'i aldılar. Bu sırada bizim Filistin Cephesi'ndeki kuvvetimiz 36.000 kişiden ibaretti. Ayrıca araç ve gereç bakımından da İngilizler çok üstündü. Kudüs yenilgisinden dört ay kadar sonra 25 Şubat 1918'de Falkenhayn'ın görevine son verilerek Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığı'na Liman von Sanders atandı. Böylece Atatürk'ün endişelerinde ve önerilerinde ne kadar haklı olduğu ortaya çıkmış oldu.

Atatürk, 7'nci Ordu Komutanlığı'ndan ayrılırken Falkenhayn'ın İstanbul'da kendisine verdiği altınları yerine vekil tayin ettiği Ali Rıza Paşa'ya teslim eder ve ondan aldığı senedi emir subayı ile Falkenhayn'a göndererek kendi senedinin geri verilmesini ister. Falkenhayn, yeni senedi kabul etmek, eski senedi geri vermek istemez ise de Atatürk, şiddetle dayatır ve senedini alır.

¹⁴ Atatürk ile İlgili Arşiv Belgeleri, a.g.e.; s. 13-14, Belge-12, 12/a.